

Egwu Ọdinala Igbo: Ngwaorụ E Ji Azulite Ụmụaka

Ifeyinwa Cordelia Isidienu, PhD

Department of Igbo, African and Communication Studies

Nnamdi Azikiwe University, Awka

Email: ic.isidienu@unizik.edu.ng

ifyisidienu@gmail.com

Ụmjedemede

Egwu nwere ikike dị egwu n'iji zisaara ọhannaeze ozi dị mkpa, ma buru otu ụzọ e si azulite ụmụaka n'ihe ga-abara ha uru na ndụ. Ọ bụ ihe na-agba anya mmiri na nleghara anya ụfọdụ ndị na-elekọta ụmụaka leghaara iji egwu ọdinala na-azulite ụmụaka na-etolite etolite n'oge ugbua. Onọdụ a so ebute agwa ojoo dị iche iche a na-ahụ n'etiti ndị na-etolite etolite. Ebumnobi nchọcha a bụ: iziputa ụzọ a ga-esi kwalite egwu ọdinala Igbo dika ngwaorụ a ga-eji na-azulite ụmụaka na-etolite etolite n'ikpa ezi agwa maka ọdịmma obodo. Nchọcha a ga-emekwa ka onọdụ egwu ọdinala Igbo kwudosie ike. A gbasoro Atụtụ Nzulite Ụmụaka nke Thompson Ross (2008) dere. A gbara ndị mmadụ ajuju onye site na mpaghara ala Igbo dị iche iche iji chikọta egwu ọdinala maka ụmụaka. A gbadoro ụkwụ n'ajuju nchọcha anọ wee nweta ngwaorụ e ji mee nchọcha a. Ha bụ: (a). Olee egwu ọdinala dị iche iche e ji azulite ụmụaka n'oge gboo? (b). Ndị na-elekọta ụmụaka a ka ji egwu ọdinala azulite ụmụaka n'oge ugbua? (c). Kedụ oghom dị n'ileghara egwu ọdinala anya wetere n'onọdụ izulite ụmụaka? (d). Ziputa ụzọ a ga-esi kwalite egwu ọdinala ka onọdụ ya wee kwuru chīm? A chọputara n'otutu ndị na-elekọta ụmụaka anaghizi enwekebe mmasi n'egwu ọdinala, mezia ka imuta ezi agwa n'ebe ụmụaka nọ na-ama afọ n'ala. Nchọcha a ga-enye aka n'ihazi akparamagwa ụmụaka maka ọdịmma obodo. Ọ dị mkpa ilaghachi azu n'iji egwu ọdinala azulite ụmụaka ka obodo wee nwee agamnihu. Egwu dị nnkwu mkpa ma buru ihe mmadụ apughị ileghara anya na ndụ.

Ndubanye

Iji egwu ọdinala zulite ụmụaka n'ala Igbo bụ a hughị ebulu ma si elina dike. A na-esi n'egwu akuziri ụmụaka nkwenye, ewumewu, omenala na otutu ihe ga-abara ha uru. Onwukwe (2016:234) kowara n'egwu ọdinala dị nnkwu mkpa na ndụ onye Igbo obula. O kwuru na ọ bụ egwu ka e ji azu mmadu malite na mgbe a muru ya wee ruo n'onwu. Ebe ọ rufuru aka n'egwu na-enye aka n'ozuzu mmadu bụ: ihazi omume, mmekorita mmadu na ibe ya, ikuzi ihe bara uru na ezi usoro ochichi. Nke a gosiri na ọ bụ egwu ka e ji agbaziri ụmụaka, were ya na-akuziri ha ezi agwa ma werekwa ya na-enye ha ndumodu. N'oge gboo a na-ebido na oge a muru nwata oheru wee kuziwere ya egwu. Ha na-etolite, e jiri nwanyo na-amugosi ha udi egwu di iche iche. Site n'uzo di etu a, ha na-amuta otutu ihe ga-abara ha uru na nke ga-enye aka n'ihazi akparamagwa ha.

Ọ bụ nne, nwaneeku na ndi ozo so eledo ụmụaka anya na-ebido oge a muru nwa oheru wee na-aguru ya egwu. Mgbe nwata na-anu ara, ọ na-enwe ihu ochi n'ihu egwu nne ya na-aguru ya. N'oge a, ọ nu mkpotu, o chee ihu ebe ahụ mkpotu mere. Ọ na-egosi mmasi o nwere n'egwu a na-agu site n'ichi ochi na ime mkpotu. Iji egwu ọdinala zulite ụmụaka n'ala Igbo bụ nno ihe enweghi oyiri. Onodụ egwu ọdinala dika ngwaorụ e ji azulite ụmụaka n'oge ugbua erijughị afọ. Ufodu ndi na-elekota ụmụaka a naghizi ahụ ya dika ihe di oke mkpa iji egwu ọdinala azulite ụmụaka. Ebe ọ bụ na-eji egwu ọdinala akuziri ụmụaka ihe puru iche, o kwesiri ka ụmụaka buru ụzọ mta egwu ọdinala tupu ha ebido imu ihe ndi ozo. Ọ bụ ya ka o ji di mkpa ileba anya n'onodụ egwu ọdinala dika ngwaorụ e ji azulite ụmụaka, iji choputa ụzọ di iche iche a ga-esi wulite onodu ya. A gbadoro ụkwụ n'ajuju nchọcha anọ wee nweta ngwaorụ e ji mee nchọcha a. Olileanya bụ na a ga-esi na nchọcha a koghachi echiche ndi mmadu azu n'iji egwu ọdinala dika mkpanaka n'izulite ụmụaka maka ezi agwa na ọdịmma obodo.

Nkebi Uto Ụmụaka

Nwata na-ebido ozigbo a muputara ya abanye n'oge ụmụaka wee rue mgbe ọ ga-abanye n'ogo ntorobia. Ihe ọ putara bụ na n'oge ụmụaka bụ na-agbata oge ụmụaka na oge ibu ntorobia. Ọ bụ oge a ka e ji agbaziri ụmụaka na-eto eto ka ha ghara idapu n'akparamagwa ma na-enwekwa ezi mmekorita n'ebe ha na mmadu ibe ha nọ maka agamnihu na ọdịmma nke obodo. Otutu ndi okammuta kwenyere na ihe ụmụaka nuru na nti maobu ihe ha ji anya hu nwere ike igbanwe mmuo ha na agwa ha n'otu ntabi anya.

Ọ bụ ya ka nchọcha a ji gbado ụkwụ n'atụtu nzulite ụmụaka iji nyochaa egwu ọdinala dika ngwaorụ e ji azulite ụmụaka n'ala Igbo.

Piaget (1936) weputara nkebi anọ n'oge uto ụmụaka. Ha bụ: bido oge a mụrụ nwa ruo afọ abuo, bido n'afọ abuo ruo afọ asaa, bido n'afọ asaa ruo afọ iri na otu na bido n'afọ iri abuo gbagowe. Ọ kowara na-abia na nkebi nke ọbula na ụmụaka na-amutawanye ihe ọhuru n'elu ihe ha mutara na mbu. Ha na-agbago, ha a na-agbanwe echiche ha nweburu iji nabata echiche ọhuru. Nwa amadi a gbadoro ụkwụ n'izu oguguisi mmadu. O lebara anya n'etu echiche si emetuta nghota na ka e si enwe mmekorita n'ua. Mcheod (2022) kwuru n'ebe ike atutu Piaget jedebere bu na o kwuru na nkebi ntolite ụmụaka bu otu ihe na mba uwa dum, ma o buru na-ewepu nkebi nke ikpezu, ebe o kwuru na bido n'afọ iri na abuo gbagowe n'umuka enweela ike iche echiche gbara okpurukpu, nwee ike ituputa aro na ighota ihe ufodu. Mcheod (2022) kwuru na nkowa di etu a adabaghi adaba n'ih na afọ nwata no na ya nwere ike ibanye na nkebi nke ọbula na mba uwa ndi ozo. O kwuru n'omenala na udi mmekorita di na mba uwa abughi otu ihe. O kwukwara na ndiche di n'etiti mmadu na ibe ya nwere ike bute ndiche na nkebi di n'ogo uto ụmụaka na mba uwa dum. Atutu ozo bu nke Thompson (2008) dere. O weputara nkebi uto ụmụaka ndi a:

1. Oge adimiime: Oge nwaanyi di ime wee ruo n'onwa iteghete
2. Oge nwata: Bido n'oge a muru nwa wee ruo n'afọ abuo
3. Agbata nwata na agbata ntorobia: Bido n'afọ abuo wee ruo n'afọ iri na abuo
4. Mmalite iba n'ogo ntorobia: Bido n'afọ iri na abuo wee gbagowe

Nchọcha a gbasoro atutu a n'ih na nwaanyi na-ebido oge o di ime wee na-agu egwu iji belata ibu aro nke afọ ime na iji mee ka nwa ya na-eto nke oma. Nwa ebu n'afọ na-egosi na ya nabatara egwu ahụ site n'idi na-emeghari ahụ n'ime afọ. Oge nwata bu oge a na-aguru nwa a muru ọhuru egwu omumu na egwu e ji alado nwa ka o hie ura. Agbata nwata na agbata ntorobia bu oge a na-akuziri ụmụaka abụ ifo, abụ egwriegwu n'ih na ha nwere ike ighota nkuzi a na-enye site n'egwu a na-agu. Mmalite iba n'ogo ntorobia ka ha na-amu otutu abụ ifo na egwu ndi ozo na-akuzi otutu ihe.

Egwu Ọdinala dika Ngwaorụ e ji Azulite Ụmụaka n'Ala Igbo

Ndi Igbo bu otu n'ime agburu atọ kacha puta ihe n'ala Nijirja. Ha bu ndi na-agba mbo, burukwa ndi adighi akpa oke. Egwu ọdinala weere nnukwu onodu na ndu ndi Igbo tumadi n'ebe izulite ụmụaka no. Ndi Igbo kwenyere na nwa bu onyinye si n'aka Chineke. Ezinaulo ọbula e ji nwa gozie na-enwe nnukwu anuri. Nwa na-eweta nnukwu ihunanya n'etiti nne na nna, ụmụaka na ikwu na ibe. E nwere egwu ọdinala di iche iche maka ụmụaka dika egwu e ji ekwu na a muru nwa, egwu e ji agu nwa aha, egwu e ji ebi ugwu, egwu e ji agugu nwa akwa maobu mee ka nwa hie ura, egwu ifo, na ndi ozo. Agu and Okpara (2019) kwuru n'iji egwu zulite ụmụaka gbanyere nnukwu mkporogwu na ndu ndi Igbo. Ha siru na ndi Igbo na-ebido na nwata wee kuziwere ụmụaka egwu ọdinala, ma mekwaa ka ha sonye na egwu ọdinala di iche iche e ji enye ha ozuzu puru iche. Nke a bu eziokwu n'ih na ndi Igbo ji egwu ọdinala enye ụmụaka ozuzu site n'iji ya ahazi akparamagwa, inye mgbazi, inweta ihe omuma, inye nkuzi, inye ntuziaka, inweta ogwugwo, inye obi anuri, inye iwu na ime ka ha nwee udo n'ime onwe ha ya na n'etiti ohanaeze.

Mgbe e ji egwu ahazi akparamagwa ụmụaka, a na-eme ka ha muta ikpa agwa di mma na nke kwesiri nnomi ma hapu agwa ojoo. A na-esikwa n'otu uzọ ahụ nye ha mgbazi n'ih ga-abara ha uru na ndu. A na-eji egwu ọdinala ahazi akparamagwa ụmụaka site n'ikato, imegha na ikpaga onye mere ajo ihe. A na-eme nke a site n'egwu a na-agu na mmemme di iche iche. Udi egwu a na-abu ihe ido aka na nti nye nwata ọbula na-emebi iwu. Ndi Igbo na-esizi n'uzo a kuzieere ụmụaka ihe ndi ahụ bara uru n'omenala, nkwenye, omume bu nsala, idobe iwu obodo na mkpa o di ikpa agwa di mma ohanaeze ga-anabata. Otutu oge a nagh enwe ndiche n'etiti egwu na abụ, o bu ya ka Okebalama (2003:72), mgbe o na-ekwu maka abụ ikpe ji kowaa na 'Abu ikpe na-akocha omume ojoo na ndu ojoo. Oru ikpe bu nkato na ibu ajo omume onu'. N'otu aka ahụ Okafor (1994:76) kwuru na a na-agu egwu nkocha mgbe e churu mmiri, mgbe a no n'ahia obodo, n'ama egwriegwu, ebe umunwaanyi na-akpa isi maobu ebe ọbula e nwere ogbakọ. Na nkowa ya, o kwuru na, a na-agu egwu ahụ a na-arujere onye a na-ekwu maka ya aka, mana onye ahụ apughi ime pim. Nke a bu eziokwu n'ih na o ga-adi onye ahụ ka o bu ya mipuo n'ime ala.

Ọzọ bụ na ịba mba maọbụ iluso ndị na-agu egwu nkọcha ọgu ga-eme ka ndị nọ n'akụkụ amaghị onye a na-akọcha mata onye ahụ ozigbo.

E jikwa egwu ọdinala enye ụmụaka ọgwugwo. Mgbe ọbụla ụmụaka nọ n'ọnọdụ nchekasi, nsogbu maọbụ isi mgbaka, ọ bụ egwu ka e ji eweta ọgwugwo. Egwu na-enye aka achikọta mmụọ mmadụ ọnu mee ka ọ chefue nsogbu maọbụ mgbakasị ahụ ọ na-enwe. Ọ bụ otu ụzọ e si akpoghachite mmụọ mmadụ azụ, tumadi mgbe nnukwu ihe ike mere mmadụ. Abia n'egwu ọnwá, ọ na-enye aka eme ka ụmụaka ahụ adighi gbakee ngwa ngwa, n'ihì na nwata nọrọ n'ulo na-anụ ebe ụmụaka ibe ya na-agba egwu ọnwá, ọ ga-amali soro ha pụọ, nke a ga-enye aka mee ka ọ gbakee ọsọ ọsọ, (Obiejesi, 2020). Egwu ọdinala na-enye ụmụaka obi anuri. Ajewole (2011:69) kwadoro echiche a site n'ikwu na egwu na-enye obi uto ma buru ụzọ e si achikọba mmụọ mmadụ ọnu. Mgbe ọbụla a chorọ ikuziri ụmụaka ihe, ọ wee buru na ha na-enwe uche mgbasasi, ọ bụ egwu ka a ga-eji chikọọ mmụọ ha ọnu, nke ga-eme ka ha tinye uche ha niile n'ihè a na-akuziri ha.

Egwu ọdinala na-eme ka ụmụaka na-aruko ọrụ ọnu ma nwee mmụọ idinootu. A bía n'obodo di iche iche e nwere na mba uwa, igbakọ egwu na-egosi na ndi ahụ na-agbakọ egwu di n'udo maka na mmadụ na onye ya na ya na-ese okwu enweghi ike imuko maobu gbakoo egwu ọnu. Mgbe ọbụla ụmụaka na-aguko egwu ọnu, mgbe ha na-egosi ihe emume maobu mgbe ha na-agbakọ egwu ọnu, ọ na-eweta ihunanya, udo, mmekorika nwanne na nwanne nke na-eme ka ha buru ezi nwafọ ga-eweta agamniihu n'obodo. Nke a na-aputa ihe na ndu ndi Igbo n'oge gboo, mgbe ụmụaka na-agbakọ n'uso oku maobu n'okpuru ukwu osisi, a na-akoro ha akuko. Ọ na-abu oge ụmụaka ji amuta ihe di iche iche site n'iguko egwu, ikọ akuko, igba egwu, mgbe ha na-eme ihe ndi a, ha na-amuta imeko ihe ọnu, idinootu nke bu ide na-eweta odimma n'obodo.

E ji egwu ọdinala enye ụmụaka nkuzi. E nwere nkuzi omume oma na ibi ezi ndu, nwee nkuzi ahumihe (echiche miri emi), nwee nkuzi ihe omuma, (Okebalama, 2003:74). Egwu maobu abu odinala nwere ihe puru iche nke obula n'ime ha na-akuzi. O nwere ndi ọrụ ha bu ikuzi ezi omume di mma kwesiri ka a na-eme na ugwo ọrụ diiri onye ezi omume maobu onye ajo omume. Ikwu ugwo ọrụ na-eme ka onye obula mara ihe di mma na ihe obodo na-aso nso. Idebe iwu obodo na-ejikota obodo ọnu, mee ka aha obodo na-ada uda na mba uwa ndi ozo. E wepu iji egwu odinala Igbo katoo ajo omume site n'iba mba, inye ntaramahuhu, nleli, ikwa emo, inye mmekpa ahụ na ichupu mmadụ n'otu maobu n'obodo, a na-ejikwa egwu odinala akwu ugwo ọrụ ezi omume site n'otito, onyinye na nnabata. A biazia etinye uzo ndi a e si akwu ugwo ọrụ ezi omume n'egwu, site n'uzo di etu a onye obula na-amuta ihe di mma ma gbaara ihe ojoo oso n'obodo.

Abu ifo sokwa n'otu uzo e si akuziri ụmụaka ihe. Isidienu (2016:55) kwuru an abu ifo bu abu a na-abu mgbe a na-ako akuko ifo. O kwuru n'abu ifo na-aka adi ire n'ebe umuntakiri no n'ihì na ndi nne na nna, ndi tolitegoro na ndi okenye na-eji ya akuziri ụmụaka ihe di iche iche, dika ezi omume, etu ha ga-esi na-emeso ibe ha na inyere mmadụ aka. Ihe ndi ozo abu ifo na-akuziri ụmụaka bu irube isi, ikwu ezi okwu, nsopuru na ime ka ha nwee amamihe. Egwu ifo na-enyekwuazi aka eme ka ụmụaka kwusi izu ohi, hapu oke ochicho, obi ilu na mpako.

Na nchikota, Okeke (2013:304-305) kwuru na egwu ọdinala dika Campbell na Scott-Kassner (2010) si kowaputa na-enye aka n'uto ụmụaka n'uzo di iche iche di ka: ikowaputa etu ihe si metu ha na mmuo dika iziputa obi uto maobu iwe, ima mma, nzikorita ozi, ime ihe iwu kwuru, isonye n'omenala a muniere ha na ya, dgz. Ihe ndi a na-egosi n'egwu di nnukwu mkpa n'ihì na o na-ejiko ụmụaka ọnu, mee ka ha na-enwe ezi mmekorita n'etiti onwe ha nke na-enye aka eme ka obodo di mma.

Egwu Ọdinala e ji azulite ụmụaka n'oge gboo

E nwere egwu ọdinala di iche iche e ji azulite ụmụaka n'oge gboo nke na-enyere ha aka ikpa agwa di mma ohanaze ga-anabata. Egwu ndi a na-ebido oge ebu nwa n'afọ wee ruo n'ogo iba n'oge ntorobia.

Oge nwaanyi di ime

Ndi Igbo na-akpachapu anya izulite ụmụaka n'uzo puru iche. A na-ebido n'oge nwaanyi di ime wee malite igu egwu. Nchoputa gosiri n'egwu nwaanyi di ime na-agu oge a, na-enye ya na nwa ya obi anuri. A choputara na nwaanyi di ime na-agukari egwu mgbe obula, tumadi oge o na-esi nri, oge o na-asu

akwa, oge o na-arụ ọrụ maọbụ oge o nọ nkịtị. Nwa ebu n'afọ na-enwekwa obi anurị site n'imegharị aka, ụkwụ na inogharị n'ime afọ nne ya iji gosi mmasị o na-enwe n'egwu a na-agu. Nchọpụta na-egosi na o bụrụ na nwaanyị dị ime na-enwe obi anurị mgbe ọbụla na nwa o ga-amụ ga na-enwekwa obi anurị mgbe dum. Otu n'ime egwu nwaanyị dị ime na-agu n'Ogbunike nke dị na Steeti Anambara bụ:

Ife eyi nwa ewooo

ife eyi nwa

A sị na o bughị Chukwu na-enye nwa

onye ga-enye anyị nwa n'ụwa a (x2)

Ife eyi nwa ewooo

ife eyi nwa

Nwaanyị dị ime na-esi n'egwu a egosi obi uto maka afọ ime Chukwu nyere ya. O ji egwu a ekele Chukwu ma sitekwa na ya na-enye onwe ya na nwa o bu n'afọ obi anurị.

Ikwu na a mụrụ nwa

O bụrụ na nwaanyị amụọ nwa, o bụ egwu ka e ji ekwu na-amurụ nwa n'ala Igbo. Ogbalu (1981:41) kwuru na o bụrụ na nwaanyị mụọ nwa na ihe izizi e ji anabata nwata ahụ bụ isuru ya egwu a: 'Nne gi gwa gi nuru, nna gi gwa gi nuru'. Nne nke nwoke mụrụ nwa na-ejizi egwu lịa ọlilị. Nwanne nwaanyị nke nwoke mụrụ nwa nwekwara ike ilị ọlilị ma o bụrụ na nne ha anoghị n'ulo. A ga-esikwa n'ọlilị kwue ihe afọ ritere, nke putara ihe nwaanyị mụrụ, o mụrụ nwoke ka o mụrụ nwaanyị. N'obodo dị iche iche na mpaghara Steeti Imo na Abia, a na-anụ ụdị egwu ọlilị a ma nwaanyị mụọ nwa:

O weii!

o weii!

oo we e e e e

O weii!

o weii!

oo we e e e e

O mụrụ ginị eeeee?

o mụrụ nwoke

Mgbe nwaanyị dị ime, a na-ewe ya na o nọ n'elu, o bụ ya mere na nwaanyị mụọ nwa a na-asị na o rituela. E ji ọlilị egosi na nwaanyị rituru n'udo. Ndị mmadụ na-eti mkpu ọnụ na-agbakwa egwu mgbe ha nuru ọlilị a na-alị.

Ibi nwa ugwu

Ihe na-esote ma a musia nwa bụ ibe nwa ugwu. Otutu obodo dị n'ala Igbo na-ebi nwa ugwu ma o mee mkpuru ubochi asato a muru nwa oheru. Mana a bịa n'Abakilike, a na-ebi ugwu n'oge ntorobia. Ibi ugwu adighi fecha fecha maka na o na-eweta ihe mgbu, obara ogbugba n'oke ibe akwa nye nwata a na-ebi ugwu. Mgbe ufodu nne muru nwa na-eso nwa ya ebe akwa. O bu udi onodu a mere na o bu nne nwaanyị obi siri ike na-ekudo nwata mgbe a na-ebi ya ugwu. N'otutu obodo n'ala Igbo tupu amalite ibi ugwu nwanne nwaanyị nke nwaanyị muru nwa oheru ga-ekuru nwa ahụ tulie ya elu ugboro asaa iji gosi na ndiichie kwadoro ugwu a na-akwado ibi. Mana nwaanyị ahụ ga-abu onye kasị wee buru okenye n'ezinaulo ha. Oge e ji ebi ugwu na-abu n'uzo ututu maobu na mgbede, oge anwu anaghi acha iji gbochie oke obara ogbugba. Ebe a na-anog ebikari ugwu bu n'oba ji n'ih na oba ji na-aju oyi. Ubochi ibi ugwu na-abu ubochi oriri na onunu, a na-ejikwu egwu odinala di iche iche emerube oge n'ubochi ahụ. Ya bu na e bisia nwa ugwu, a ga na-egu egwu, a ga na-eri ma na-anukwa. Egwu a na-agu na mpaghara ala Igbo di iche iche bu:

O nuru akwa nwa eeeeeee

Aaa eeeeeeeee

O nuru akwa nwa mee ngwa ngwa

O bu so ofu onye nwe nwa

Egwu a na-egosi idiko n'otu n'ebe ndi Igbo no. O na-egosi na otu onye a naghi enwe nwa. O gosiri na-ana-agbakog aka onu azu nwa n'ala Igbo makana ndi Igbo kwenyere na nwa bu nwa oha. O bu ya mere na mgbe o bu la okenye huru nwata na-akpa agwa adabaghi adaba, o baara ya mba. O buru onodu choro mgbazi, o ga-agbaziri ya. O buru na nwata ahụ e fee isi kpakakpaka site n'iju inabata mgbazi maobu ndumodu, okenye ahụ ga-eje kororo nne na nna nwata ahụ. Nne na nna nwata ahụ ga-ebunye okenye ahụ ukpa ekele ma kpobata nwata ahụ n'ime ulo were utari gwog ya iba. O buru na nwata ahụ mere nnukwu ajo ihe, nne na nna ya nwere ike igba ya ose, wee gwa ya ihe ndi mmuo ji nti oke eme. Nwata ahụ metakwa ihe a ga-eji guoru ya egwu nkocha, a guoro ya. N'oge gboo umuaka na-aka erubere ndi nne na nna na ndi toro ha isi.

Igu nwa aha na Ikuputa nwa

N'oge gboo, ndi Igbo anaghi aba nwa aha ozigbo a muru ya n'ih na ha na-eche na ha amaghi ma nwata ahụ o biara ino ndu. E nwere ike inye nwata ahụ aha ubochi ahia a muru ya dika, o buru na nwa oheru

ahụ bu nwoke, a mụọ ya ụbọchị Eke, ị mara na aha a ga na-akpogodi ya bu Okeke maọbụ Nweke. O bụrụ nwa nwaanyi, a kpoo ya Mgbaeke maọbụ Akueke. Aha ndi ozo e nwere ike iba nwa nwoke site n'ubochi ahia a muru ya bu Okafo, Okoroafo, Nwafọ, Okonkwo, Nwankwo, Okoye, Nwoye, dgz. Aha ndi ozo e nwere ike iba umunwaanyi site n'ubochi ahia a muru ha bu Mgbankwo, Ugonkwo, Mgbaoye, Nwugoye, Mgbafo dgz. Ndi Igbo anaghi aba aha na nkiti, aha obula a bara mmadu na-enwe mputara. Ndi Igbo nwekwara ihe di iche iche ha na-agbakwasa ukwu mgbe ha na-aba nwa ohuru aha. O na-abukari onodu a no mgbe a muru nwa ahụ dika oge mbawanye akunauba maobu mbawanye mmadu i mara na aha a ga-aba nwata ahụ bu, Obianuju, Obiagali, Anaeliaku, Akwabia, Akwakalia, Ononuju; oge ihe mgbu maobu mgbawa obi, a baa nwata ahụ Kasimobi, onye na-achọ nwa nwoke na-aba Obiajulu, Nwokeabia, Nwokedike, Onochie, Afamefuna, Obiora; oge a na-alu agha bu Osondugwuike, dgz. Ogbalu (2006:71) kwuru na ndi Igbo na-aba aha site n'onodu a no mgbe a muru nwa na site na n'ihe onye na-agu aha hurula na ndu, ochicho ya na olileanya ya. Ihe o gosiri bu na o dighi aha obula a bara onye Igbo na-enweghi mputara.

O buri na o mee mkpuru ubochi iri abuo na asato nke bu izu asaa putara otu onwa na kalenda Igbo, a ga-aguzi nwa ahụ a muru ohuru aha. Na nkwenye ndi Igbo o bu mgbe nwata mere izu asaa ka e ji ama na o bjara ibi ndu, n'hi ya a ga-aguzi ya aha iji hu na o nwere akara nhubaama dika mmadu ndi ozo. Ubochi igu aha bu ubochi e ji egosiputa nwa a muru ohuru n'etiti ohanaeze. Na mpaghara ala Igbo di iche iche, o bu nwoke kacha buru okenye n'ezinaulo ka a ga-ekunye nwa ahụ a muru ohuru n'aka, o ga-eche nwata ahụ n'igwe kpee ekpere ma goo ofo ndu, ahuike na agamniihu n'isi nwa a muru ohuru, nne na nna ya nakwa odimma ezinaulo ha. O ga-eweta ihe ndi obodo ha ji akpata ihe ha na-eri dika ogu na mma, metu nwata ahụ n'aka, si ya na o ga-eji ihe ndi a na-akpata ihe o ga na-eri, o ga-emetukwa ya nsi akpana okuko n'aka, si ya na o gaghi na-aso oyi mgbe o na-aru oru iji kpata ihe o ga na-eri. Nke a gasia, a kpoo nna ya ka o kwuputa aha o chorọ iba nwa ya, uzu ga-atu n'elu tuo n'ala oge o kpoputara aha ahụ. A ga-akpokwa nne muru nwa ka o baa nwa ya aha, uzu ga-atukwa mgbe o kwuru aha o bara nwa ya. Ndi nneochie na ndi ozokwa chorọ iba nwata ahụ aha ga-abia baa ya aha. Egwu di iche iche ga na-ada iji nabata nwa ahụ a muru ohuru n'etiti ohanaeze. Nwaanyi muru nwa ohuru ga-eji onu gbaa egwu ma na-adatakwa ihe onyinye di iche iche. Ufodu egwu a na-agu na mpaghara ala Igbo di iche iche bu:

1. Anyi bjara ile nwa eh ehhhhhh	Aheeeeeeeeeeeeeeeee
Anyi bjara ile nwa eh ehhhhhh	Nganga kwere anyiiii
2. O bughị ma nwa	Onye ga-enye m
Ntorika	Onye ga-enye m
Akpa osikapa	Onye ga-enye m
Akpukpo ukwu	Onye ga-enye m

Igu nwa aha na-abukwuazi oge e ji eme mmemme nkuputa nwa. Isidienu (2016:54) kwuru na "Mgbe obula a na-ekuputa nwa, a na-akpo ndi inyom, ikwunaibe, ndi enyi na ndi agbataobi ka ha bja soro nuri. A na-esite n'abu nkuputa nwa egosi uru nwa bara ma sitekwa na ya na-enye ndi mmadu obi anuri." O gosiputara abu ndi a:

1. Iyom a malụ ife a na-eke na nwa	Kiikwo m ka m rie
Unu malụ ife a na-eke na nwa	Kiikwo m ka m rie
Unu kii m oke nwa	Chi m kwelu ka m kwuo unu

2. Oke nwa oke nwa ooo	Oke nwa efena mu ooo
N'awa a, n'awa ozo ooo	Oke nwa efena mu ooo, (Isidienu, 2016:54)

Mmemme ikuputa nwa na-enye obi anuri site onu nwa na egwu odinala di iche iche a na-agu. O bu mmemme ndi okenye na-emere umuaka iji nabata ha n'etiti ohanaeze. Onye obula, ma nne, nna, umunne, nwaneeku, ikwunaibe ma ndi okenye na-etinye aka iji hu na-azulitere nwa ohuru ahụ n'uzo ohanaeze nabatara nke na-aputa ihe n'ezigwa, ikele ekele, inye nsopuru, igba mbọ, idobe iwu, dgz.

Ime ka nwa kwusi ibe akwa

Umuaka bu ndi na-ebe akwa otutu oge. N'hi na ha akabeghi kwube okwu, o bu site n'ibe akwa ka ha si egosiputa ihe obula na-emekpa ha ahụ. Ihe ndi ahụ nwere ike ibu agu, ekpomoku, oyi, ahụ

mgbakasi, oge ha jere mposi maobu ha chorọ ije mposi, aguu mmiri, oge ha meruru ahụ maobu oge ha dara ada, oge ura na-atu ha, oge ha huru ihe na-eyi ha egwu, oge ha achoghị ka onye obia kuru ha, dgz. Oge onodu di etu a daputara o bu nne na nwaneeku bu ndi na-aka anọ nso iji mee ka nwa kwusi ibe akwa. Ha na-eji egwu odinala di iche iche eme ka nwa kwusi ibe akwa. Egwu ndi a na-abu oto n'uburu nke na-eme ka nwa soro utọ egwu a hie ura. Nwaneeku ma agu egwu nke oma na-abu onye nwa o na-eku na-enwe mmasi idi na-eso, ma na-achọ ka o kuru ya mgbe dum. Ufodu egwu e ji eme ka nwa kwusi ibe akwa bu:

1. Onye tiri nwa na-ebe akwa	Egbe tiri nwa na-ebe akwa
Weta uziza weta ose	Weta gbam gororo ofe
Ka umu nnunu racha aka	Ka okpotiti kpogbue ha
Egbe ndoooo	Egbe ndo

2. Onye na onye bu nwanne gi ooo?	Ebezina
Onye bu nwanne gi ooo?	Ebezina
Onye na onye bu nwanne gi ooo?	Ebezina
Chidiebele bu nwanne gi nwoke ooo	Ebezina
Uchenna mechie onu gi ooo	Ebezina
Chiamaka bu nwanne gi nwaanyi ooo	Ebezina
Ha niile na-ario gi ooo	Ebezina
I bekaligo akwa ooo	Ebezina
Mechie onu ka anyi taa anu ooo	Ebezina
I bekaligo akwa ooo	Ebezina

O buru na nwa ruo onwa ato nne ya ga-ebidozi ikwo ya n'azu na-eje ebe obula dika ije ahia, ichu mmiri na ije ozi ulo. Ya na nne ya buzi ezi enyi na-anyi mgbe dum dika mgbe nne ya na-asu akwa na mmiri, mgbe o na-azu ma na-ere ahia, mgbe o na-aza maobu na-ehicha ulo, mgbe o na-esi nri, mgbe o jere nzuko na mgbe ndi inyom na-agba egwu. O bu oge a ka e ji anabata nwata n'egwu odinala, imuta ka e si agu, ka e si emeghari ahụ na ka e si akụ egwu. Ihe nwa ahụ na-ahụ na nke o na-anu na-abu ide ji mmuta na ndu ya. O bu nne na ndi ozo so elekota umuaka bu isi sekpụ nti n'iji egwu zulite umuaka n'ala Igbo.

Mgbe nwata ahụ tolitere nwee ike igu egwu, o ga-ebidozi isonye n'egwu odinala n'uzo puru iche. E nwere egwu odinala di iche iche eji akuziri umuaka ihe di iche iche dika egwu na-akuziri umuaka uru di na igba mbo dika:

Anyi na-ako ede	Ede mara mma okuko
Anyi na-ako ede	Ede mara mma okuko

Oge a na-agu egwu a, umuaka na-agba okirikiri, na-ebuli aka ha elu etu e si ebuli ogu elu mgbe a na-ako oru, ha ga na-ebutukwa aka ha n'ala etu ahụ e si e ji ogu ako oru, ha ga-aguru egwu a okirikiri okirikiri na-aga. Ha si n'egwu a amuta uru iru oru bara, uru di n'igba mbo, nke na-egosi ilu Igbo na-ekwu na aka aja aja n'ebute onu mmanu mmanu, ngana kpuchie ute aguu ekpughee. Mana akagbukwa ino nkiti na ibu onye ngana. Egwu a na-eziputakwa otu n'ime akaoru e ji mara ndi Igbo nke bu oru ugbo. Ha ga-esikwa n'egwu a muta irusi oru ike na inwe ndidi n'ihi na onye oru ugbo na-arusi oru ike werezia ndidi chere ihe o koru n'ubi.

Egwu e ji akuziri umuaka mkpa irube isi di

Onye Elena anya n'azu	Mmanwu anyi na-aga n'azu
Onye lee anya n'azu	Mmanwu anyi ga-eme ya ogwu

Mgbe umuaka na-agu egwu a, ha na-anoro ala okirikiri, otu onye ga-eji mkpara n'aka gbara egwu na-agbaghara n'azu ha. O gbakata egwu, o dewe mkpara ahụ n'azu otu onye, onye ahụ lee anya n'azu, i mara na o daala iwu, o kwesiri iji uche mara na o bu n'azu ya ka e dosara mkpara ahụ. O ga-ekuli were mkpara ahụ, gbakwara egwu na-agbaruwe ndi ozo okirikiri. Egwu a na-eme ka umuaka ghara ibu ndi na-enupu isi n'iwu kama ha ga-eji ezi akonuche mara ihe di mma ha ga na-eme maka odimma obodo.

Egwu e ji eto ezi omume

Kuoronu nwa ngwere aka	Erentee (2x)
Nwa ngwere agaghị ije ma o gbara oso	Erentee
Piiii	Erentee
Pi aaaaah	Erentee
Aaaaa piiii	Erentee
1111 2	Erentee

Umaka na-agbakwa okirikiri mgbe ha na-agu egwu a. Ha na-agu, ha a na-aku aka. Ha guruo egwu a n'isi onye obula eche ihu ebe o chere azu. Ndi Igbo turu ilu si na ngwere si n'elu daa, si na o buru na mmadu etoghi ya, ya etoo onwe ya. Egwu na-agba umaka na-eme ezigbo omume ume.

Egwu e ji akato ajo agwa

Umaka na-ebu uzogwo egwu a na-akpo:

Kpakankolo	Kpaankolo
Udu muoooo	Ooo ogene
Onye o malu	Dudu ya ya ya ya dudu yaaa

Ha na-akwu oto gbaa okirikiri mgbe ha na-agu egwu a. Oge e kwuru dudu ya ya ya ya, onye obula ga-etukwu ala n'otu oge. A ga-emekwa ya ugboro ugboro. Onye enweghi ike itukwu ala a daala iwu, a ga-eburu ya na-agu egwu a:

Tufuenu nwa mere aru	O rue echi amuta ozo
Tufuenu nwa mere aru	O rue echi amuta ozo

A ga-atunye nwata ahụ n'ohia di nso ebe ahụ, onye obulu e were oso na ochi gbaputa. Nwata a tunyere n'ohia ga-ekulikwa were ochi gbaputa. Nke a na-akuziri umaka etu e si etufe maobu chupu onye kpara ajo agwa n'obodo.

Egwu umaka si na ya amuta ime ihe n'uzo ziri ezi, igosi ikpe nkwumooto

Okereke Okereke	Dudu yaya
Okerefo Okerefo	Dudu yaya
Kwenu o ga na-aga	O ga na-aga Ngwo

Umaka na-anu n'ala okirikiri okirikiri mgbe a na-egwu egwu a, ha na-iji mkpara n'aka, nke ha ga-esi n'azu ha na-enyefe ibe ha. Onye obula ji mkpara abuo n'aka mgbe a gubiri egwu a, a marala na o dara iwu, na o ga-esi n'okirikiri ahụ puo n'akoghi onu maobu n'alughi ugu. Umaka si n'egwu a amuta irube isi na ikpe ikpe ziri ezi.

Egwu Ifo

E ji egwu ifo akuziri umaka otutu ihe, o kachasi n'iji kuziere ha ikpa ezi agwa. N'oge gboo bu n'oge egwu onwa ka e ji abukari abu ifo. Otu ihe doru anya na ndu ndi Igbo bu na iji akuko nye umaka mmuta so n'ihe e ji mara ha. A na-etinye akuko n'udi egwu iji mee ka umaka nwee mmasi na ya. O buru eziokwu na egwu ndi ahụ na-abu oto n'uburu ma ihe kasi mkpa bu nkuzi o na-enye, ikuzi agwa di mma kwesiri nomi na agwa ozo a ga-agbara oso. Ohanaeze si n'uzo di etu a ekwuputa ebumnoobi ha gbasara udi ndu na akparamagwa ha nabatara. Umaka na-esi n'uzo a mara ihe ohanaeze na-atu ha anya n'aka ma na-agba mbu isonye na nzo ukwu dabara adaba ka ha wee buru ndi a nabatara n'etiti ohanaeze makana Nkemdjiche bu ajo aha. Omumaatu egwu ifo:

1.Nne nne udu m araputa m	Udu uuu
Udu m ji chuwe iyi, na m amarọ n'udu awari	Udu uuu
O bu m solu udu ka o bu m ghalu udu naa?	Udu uuu
Aga m ato n'akwa?	Ewo ooo
Aga m agbanaba?	Ewo ooo
Ewo nna mu ooo, umuibe mu ooo	Ewo ooo
Biko nna mu, gbaghara ooo	Ewo ooo
Aga m agbanaba?	Ewo ooo

Egwu ifo a na-ekwu maka nwata bu udu chu mmiri o wee michapu daa n'ala wee kurie. Nwata ahụ wee na-ebe akwa na-ariọ nne na nna ya ka ha gbaghara ya. O burị eziokwu na nwata ahụ akpachaghị anya kụwa udu ahụ, mana o wutere ya nke ukwuu. Umụaka na-esi n'udị ahụ ifo a mụta ikwa ariri maọbụ iruju na igosi mwute mgbe obula ha mebiri ihe. Udị egwu ifo a na-esikwa n'otu ụzọ ahụ mee ka umụaka buru ndi nwere umeala ma na-ewepu mmuọ mpako n'ime ha.

2. Udara m daa	Nda
Daara nwa enwe nne	Nda
Daara nwa enwe nna	Nda
Nwunye nna m	Nda
Zuta udara n'ahia	Nda
Rachawo nwa enwe nne	Nda
Rachawo nwa enwe nna	Nda
Elu uwa bu olili	Nda
Onye nosia, o naba	Nda

Ndi Igbo kwenyere na ukwu udara bu ukwu omumu. Ha na-ewekwa udara ka nwa. Ukwu udara na-abu mgbakọ na nzuko umuaka tumadi ma udara chaa. Ha na-anọ n'ukwu udara na-egwu egwu wee na-eche mgbe udara ga-ada. Ozigbo udara dara ha niile ga-eji oso izota onye o bu ya ga-atututa udara ahụ. Mana o buru naani otu udara daara ha, onye tututara udara ahụ ga-agbawa ya ka ha niile rachaa. Nke a na-egosi mmuọ inweko na imeko ihe onu. Onye na-eri o na-echeta nwanne ya, na ndu onye aghala nwanne ya. O bu n'ihu ya ka ahụ ifo a maka udara ji gbaruo ihu na mmuọ nkewa na ikpa oke megide nwa enwe nne na nna. Ahụ ifo a na-akuziri umuaka na mmegbu, ikpa oke, ochicho onwe na mmegide adighi mma. Umụaka na-esi n'abụ a mụta inwe ihunaanya, mmuọ imeko na nweko ihe onu, ibi n'udo na ichoputa na ike mmadu niile adighi nhatanha. Ndi nwere ike kwesiri ka ha nyere ndi enweghi ike aka.

Onodu iji egwu odinala lekota umuaka n'oge ugbua

Egwu odinala gbanyere nnukwu mkporogwu na ndu ndi Igbo. Nke a mere egwu ji aputa ihe na ndu ha tumadi n'ebe ozuzu na nlekota umuaka no. Egwu so n'ihe na-ahazi akparamagwa umuaka malite mgbe a muru ha wee ruo n'oge ntorobia. Ugbua onodu iji egwu odinala lekota umuaka agbanweela, iji egwu odinala zulite umuaka buzi ihe na-alaghachi azu nke ukwuu.

Nchocha e mere na-egosi na otutu ndi na-elekota umuaka tumadi ndi nne anaghizi enwe ohere na mmasi iji egwu odinala azulite umuaka ha. Nchoputa na-egosi na ebe o kasi njo bu n'ebe ndi na-aru oru bekee, ndi na-azu ahia na ndi bi na mba ofesi no. Ihe agbanweela ugbua, o bughikwa mgbe nwaanyi na-aza oriaku. Umunwaanyi sokwuazi achunta akunabba nke ukwu n'oge ugbua nke mere na ha anaghi ahụ ohere iji lerue anya n'egwu ndi ahụ na-enye aka iji gbazieere umuaka ezi uzọ na ndu ha. Ufodu n'ime umunwaanyi na-aru oru bekee maobu na-azu ahia na-agba nnukwu uzọ apu n'ututu, lota n'abali, oge ufodu o buru na umuaka na-ehi ura mgbe ha ji lota. Ufodu bu ndi bi na mba ofesi site n'udi oru ha na-aru nwere ike ha ahubeghi umu ha anya mkpuru ubochi ole na ole. Ihe o putara bu na umuaka na ufodu ndi na-elekota ha anaghizi anokebe, n'ihu ya a na-ahapu umuaka di etu a n'uloakwukwo kariya oge ha kwesiri ino. Ufodu umuaka kwa, anoro n'aka ndi nlekota a na-akwu ugwo n'onwa n'onwa na-anata ihe mgbu di iche iche ma o buru na onye nlekota ahụ bu ajo mmadu.

Nchoputa gosikwara na a ka nwekwara ufodu ndi na-elekota umuaka ka ji egwu azulite umuaka; mana a gara n'ihu choputa na-abia n'ime ha na otutu ka enwe mmasi n'iji egwu bekee azulite umuaka. Umuaka na-amutakwa ufodu egwu bekee a n'uloakwukwo. Ufodu n'ime egwu bekee a na-enwe mputara, ebe ufodu n'ime ha anaghi enwe mputara obula. Nke a mere na onodu iji egwu odinala zulite umuaka buzi nnoo ihe na-ama afọ n'ala n'oge ugbua.

Otutu oge bukwa televishon ka ufodu ndi na-elekota umuaka jizi azulite umuaka. Ha na-ebido na mgbe a ka ku nwata n'aka wee na-agbanyere ya televishon. Umuaka na-esi n'uzo di etu a muta otutu ihe, ma nke di mma ma nke di njo. A choputakwara na ndi na-etolite etolite na-akazikwu enwe mmasi n'egwu ogbaraohuru ndi bekee kariya egwu odinala Igbo.

Ọghom ileghara egwu ọdinala anya na ihe ọ na-eweta n'ọnọdu ụmụaka

Nchọpụta gosiri na ihe amaghị kwurụ n'oge ugbua n'ebe ọzụzụ ụmụaka nọ, tumadị n'iji egwu ọdinala azulite ụmụaka. A na-ahutazi omume ekwesighi ekwesị n'ala Igbo taa n'ebe ụfọdu ụmụaka nọ. Egwu ọdinala so n'ihe e ji azụnye mmụọ igba mbọ na inwe ndidi n'ime ụmụaka na-etolite etolite, mana n'ihhi nlaghachi azụ iji egwu ọdinala zulite ụmụaka na-alaghachi, ndi na-etolite etolite enweghi ike isite na mgbe ha ka bu ezigbo nwata mụta na ndi Igbo bu ndi eji igba mbọ na inwe ndidi mara. Ugbua, ọ na-adizi ụfọdu n'ime ndi na-etolite etolite oku oku. Ụfọdu n'ime ha achoghị igba mbọ ma ncha, ụfọdu n'ime ha anaghị enwe ndidi. Ihe ụfọdu ndi na-etolite etolite chorọ ugbua bu ọ chaa si gbute, ọ chaghị si gbute. Ha chefuru na ori n'ike na-anwu n'ike. Onọdu a nọ ugbua bu na ụfọdu n'ime ụmụaka na-etolite etolite nwere ike ime ihe obula a sirị ha mee ka ha wee bute ike maobu bute ego.

Onye enweghi oru ọ na-arụ na-anọ nkiti. Mgbe ntorobia enwetaghị ọzụzụ ga-enyere ya aka na ndu mgbe ọ ka bu nwata, isi ya bu na ọ gaghi ama ihe ndi ahụ agburu ya weere dika ihe bara uru. Ọ bu ya mere na ụfọdu ndi na-etolite etolite ejighi ino nkiti kporo ihe obula. Ụfọdu n'ime ha na-anọ otu ebe na-achoghị ihe ha ga-arụ, kama ha ewere igwe komputa na ngwa ogbara ohuru ndi ozo na-apikoro ego ndi ozo tara ahuhu wee kpata, kpoọ ya ichu nta ego. Nleghara anya a na-eleghara egwu ọdinala n'iji zulite ụmụaka emeela ka ikato ajo agwa na ito ezi agwa maa afọ n'ala. Otutu oge ọ bu ndi kpara ego n'uzo ezighi ezi nke woro ohanaeze anya ka a na-enyezi ugwu na nsopuru n'ogbako ụfọdu ma na n'uloka ụfọdu di n'ala Igbo. Onọdu di etu a, na-eme ka e leghara ito ezi agwa, ma chefue na ndi Igbo na-ekwu si na ezi aha ka ego.

Ihe ozo bu na irubeisi aburula akuko mgbe ochie n'ebe ụfọdu ụmụaka na-etolite etolite nọ. Egwu ọdinala bu nọ otu ebe ụmụaka si amuta irubeisi, mana ugbua ụfọdu ụmụaka na-etolite etolite ejighi inye ndi okenye ugwu na nsopuru kporo ihe obula. Ha chefuru na onye fee eze, eze eruo ya, na ugwu bu nkwanye nkwanye. Ajuju bu olee ihe ala Igbo ga-abu n'odinihu? Enweghi nsopuru so mee ka ụfọdu ụmụaka na-etolite etolite ghara idi na-edebe iwu obodo, ebe ụfọdu na-ebizi ndu a chorọ m ima, ihe ga-eme echi, ya mee taa.

Uzo a ga-esi kwalite egwu ọdinala ka onodu ya wee kwuru chim

Egwu ọdinala baara ndi Igbo nnukwu uru n'ebe izulite ụmụaka na-etolite etolite nọ. Onyemuchara (2013:259) kwuru na egwu ọdinala bu ihe sitere n'aka nna nna anyi ha wee rute anyi aka n'ihhi ya na o kwesiri ka a kwado ya, chekwaba ya, chebe ya ma kwalite ya. Ọ buru na enye egwu ọdinala onodu di elu n'oge ugbua dika ọ di n'oge gboo, ọ ga-enye aka n'ebe ọ di ukwu na ndu ụmụaka tumadi n'ebe akparamagwa na omume ha di ma mee ka ala Igbo di mma. N'ihhi ya egwu ọdinala kwesiri ka o werekwa onodu di elu n'ezinaulo makana ọ bu ebe ahụ ka ntala ozuzu ụmụaka na amalite. Ndi nne na nna na ndi niile na-eleko ụmụaka ga-agba mbu hu na ha ji egwu ọdinala Igbo azulite ụmụaka ha n'ihhi na nke a ga-eme ka egwu ọdinala ghara inwu kpamkpam.

Ndi nne na nna kwesiri idi na-eweputa ohere wee tinye anya n'ozuzu ụmụaka ha. Ọ kwesiri ka ha huta mkpa ọ di iji egwu ọdinala na-akuziri umu ha ihe ka ha wee ghara ila n'iyi, kama ka ha buru ụmụaka na-akpa ezi agwa maka odimma ha na nke obodo. Ndi nkuzi na-akuziri ụmụaka egwu n'uloakwukwo ntaakara, primari na sekondiri dika ihe omumu ga-agba mbu na-akuziri ụmụaka na-etolite etolite egwu ọdinala n'asusu Igbo katama iji asusu bekee. Otutu n'egwu ọdinala ndi a, e nwekwueela ebe e deturu ha n'akwukwo, ha ga-agba mbu hu na ha ji akwukwo ndi ahụ na-agbaziri ụmụaka. Mgbe a na-ekwu maka izulite nwata, ebunnuuche bukwa izulite ya n'iche echiche, ọ na-eche echiche n'asusu ọ maara nke oma, ya bu na ọ buru na echiche nwata ga-eguzoro chim ọ ga-ebu uzo bido iche echiche ya n'asusu nne jiri chuo ya ara. Ọ buru na onye nkuzi ebido n'ututu mee ka nwata bido iche echiche bekee, ntolite nwata ahụ n'ebe amamihe ya di enweela odachi, (Oparah, 2016: 132).

Ndi nkuzi ga-agbakwa mbu idi na-ewebata egwu n'ime akuko ifo mgbe obula a na-amu asusu Igbo; ha ga-esi na ya ziputara ụmụaka ajo akparamagwa na ezi akparamagwa nke ga-eme ka ha na-atughari uche na ya, site n'uzo ahụ hazie akparamagwa ha etu di mma. Ọ di nnukwu mkpa ka onye obula bu onye Igbo nwee mmasi imuta ka e si agu egwu ọdinala, ọ ga-eme ka e nwee otutu ndi mmadu ga-eso na-akuziri ụmụaka ihe ndi ahụ bara uru. Ndi okenye ga na-achiko ụmụaka dika e si eme ya n'oge gboo iji

na-akuziri ha egwu oḍinala ndị a. Umuaka na-etolite etolite kwesikwara iwetulata anya n'ebe egwu oḡbaraohuru di tinyezia uchu n'imuta egwu oḍinala, nke a ga-enye aka iji chekwaa egwu oḍinala Igbo ka o ghara inwunyụ anya.

Mmechi

Egwu oḍinala bu ihe bara nnukwu uru na ndu ndi Igbo ma di mkpa tumadi n'ebe izulite umuaka no. Ndi nne na nna na ndi so elekota umuaka ga-agba mbo hu na-eweghachitere egwu oḍinala na onodu o no na mbu. Nke a ga-eme ka umuaka na-eto n'ezi agwa ma buru ndi ga-enye aka n'ichekwa asusu na omenala Igbo. Ndi Igbo kwuru okwu si na onye arachaghi onu ya, ugru arachaara ya, n'ihia ya o buru na ndi okenye ahapu ihafe egwu oḍinala Igbo n'aka ndi na-etolite etolite, i maara na o ga-efunari anyi. O kakwa mma ikwo mmiri mgbe o no n'obo okpa ka a gharu ikwa ariri n'ikpeazu. O ga-abu ihe di mma nke ukwu ma a laghachi azu n'iji egwu oḍinala azulite umuaka n'ikpa ezi agwa maka odimma na agammihu onwe na nke obodo.

Edensibia

- Agu, D. C. C. and Okpara, M. U. (2019). "Use of Igbo Folk Music as Instructional Material for Moral and Musical Arts Education in Igbo Culture, Nigeria." *International Journal of Arts and Humanities*. <https://www.ajol.info> Accessed 18/3/2023
- Ajewole, J. (2011). "Functional Role of Music Educator in Nation Building." *Awka Journal of Research in Music and the Arts*. <http://www.academicexcellencesociety.com> Accessed 18/3/2023.
- Isidienu, I. C. (2016). "Nziputa Ndu ndi Igbo site n'Abu Oḍinala ha." *Odezuruigbo: An International Journal of Igbo, African and Asian Studies*. Awka: Apple Press.
- Mcheod, S. (2022). "Piaget's Stages of Cognitive Development: Background and Key Concepts of Piaget's Theory". Simplypsychology.org <https://www.s> Accessed 8/2/2023.
- Obiejesi, C. (2020). "Igbo Tradition: Uru Egwu Onwa Bara na Ozuzu na Njiko ndi Igbo." <https://www.google.com> Accessed 5/2/2023.
- Ogbalu, C. (1981). *Ndu ndi Igbo*. Onitsha: University Press.
- Ogbalu, F. C. (2006). *Igbo Institutions and Customs*. (Ed.). Onitsha: Varsity Industrial Press.
- Okafor, R. C. (1994). "Culture and Society." *Nigerian Peoples and Culture*. Enugu: G. S. Unit, Enugwu State University of Science and Technology, Print.
- Okebalama, N. (2003). *Mkpolite Agumagu Onu*. Enugu: Snaap Press.
- Okeke, I. N. (2013). "Employing Music for Nation Building: The Suzuki-Kodaly Approach." *Humanities and Nation Building*. Awka: Fab Anieh.
- Onwukwe, A. I. (2016). The Role of Indigenous Music in the Promotion of African Values: The Igbo Experience. *Humanities and African Values*. Awka: Fab Anieh.
- Onyemuchara, C. E. (2013). "Harnessing Indigenous Dance Practices for Quality Enhancement: Abia State Council for Arts and Culture Grooming Model in Perspective." *Humanities and Nation Building*. Awka: Fab Anieh.
- Oparah, C. E. (2016). "Nsogbu Olundi na-ebute n'Omumu Asusu Igbo Izugbe: Isiala Ngwa dika ebe Mgbakwasa Ukwu." *Odezuruigbo: An International Journal of Igbo, African and Asian Studies*. Awka: Apple Press.
- Piaget, J. (1936). The Theory of Cognitive Development Simplypsychology.org <https://www.s> Accessed 8/2/2023.
- Thompson, R. (2008). Stress and Child Development <https://www.academia.edu> Accessed 8/2/2023.